

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.02.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20.12.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31.12.2024

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Hakem / Çift Kör Hakem

Double anonymized - Two External

Atıf | Citation

Baytok, A. (2024). Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarmada Yazım ve Noktalama Farklılıklarından Kaynaklı Yapılan Yanlışlar. ÇAKÜTAD, 4 (2), 77- 106.

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır. / Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve yazarının sorumluluğunda olduğu beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Etik Kurul İzni/Ethics Committee Permission

Bu çalışmada yazarın kurumu tarafından alınmış etik kurul izni bulunmaktadır. / This study has ethics committee permission from the author's institution.

Finansman ve Çatışma Beyanı | Grant Support and Conflict of Interest

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. / The author of the article declares that there is no financial conflict of interest with any institution, organization, or person related to this study and that there is no conflict of interest between the authors.

KIRGIZ TÜRKÇESİNDEN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMADA YAZIM VE NOKTALAMA FARKLILIKLARINDAN KAYNAKLI YAPILAN YANLIŞLAR

Errors Made in Translation From Kyrgyz to Turkish Due to Spelling and Punctuation Differences

Aysel BAYTOK

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Denizli/ TÜRKİYE, abaytok@pau.edu.tr

Öz

Türk Cumhuriyetlerinin 1991 yılında bağımsızlıklarını kazandıkları tarihten bu yana Türk toplumlari arasında anlaşma ve bilgi alışverişi ihtiyacı doğmuş ve dolayısıyla lehçeler arası aktarma meselesi de gündeme gelmiştir. Günümüze kadar lehçeler arası aktarma konusu çeşitli tez ve makalelerde ele alınmış olmakla birlikte yazım ve noktalama konusu çoğunlukla dikkatlerden kaçmıştır. “Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak amacıyla kullanılan semboller.” olarak tanımlanan ve Batı’da 16. yüzyılda matbaanın bulunmasıyla kullanılmaya başlanan noktalama işaretleri, günümüzde her dilde sistematik olarak kullanılmaktadır. Dillerde kullanılan noktalama işaretleri benzer, hatta neredeyse aynı olmalarına rağmen kullanım biçimleri farklılık gösterebilmektedir. Aynı şekilde “Bir dilin belli kurallar çerçevesinde yazıya aktarılması.” olarak kısaca tanımlanabilecek olan yazım kuralları da diller arasında farklı olabilmektedir. Bu durum aynı cümle yapısına sahip olmalarına rağmen Türk yazı dilleri arasında da görülmektedir. Bu örneklerden biri Rusçanın yazım ve noktalama kuralları etkisi altında gelişen Kırgız Türkçesi yazı sistemi ile Tanzimat devrinden itibaren Batı, özellikle de Fransız yazım ve noktalama kuralları etkisinde gelişen Türkiye Türkçesi arasında görülen yazım ve noktalama farklılıklarıdır. Bu farklılık Türk lehçeleri bölümlerinde eğitim almakta olan Türk öğrencilerin Kırgızcadan Türkçeye yaptıkları aktarmalarda bazı sorunlara yol açmaktadır. Bu çalışmada, Pamukkale Üniversitesi (PAÜ) İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi (İTBF) Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (ÇTLE) Bölümünde (Kuzeybatı) eğitim almakta olan Türk öğrencilerin Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarma yaparken yazım kuralları ve noktalama işaretleriyle ilgili yaptıkları yanlışlar tespit edilmeye ve bu yanlışlar sınıflandırılmaya çalışılmış, yapılan yanlışların doğru şekilleri verilerek öğretim elemanlarının izlemeleri gereken yol belirtilmiştir. Çalışmada verilen yanlışlar öğrencilerin yazılı sınav kâğıtları, ders esnasındaki yazılı anlatım etkinlikleri ve ödevleri ile

ilgili gözlemlere dayanmaktadır. Yazım ve noktalama yanlışları sayısal olarak değerlendirilmeyip genel olarak ele alınmış ve çalışmada alfabe birliğinden hareketle yazım ve noktalama birliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, Türkiye Türkçesi, aktarma, noktalama yanlışları, yazım yanlışları.

Abstract

Since the Turkic republics gained independence in 1991, there has been a need for mutual understanding and exchange of information between the Turkic peoples, and therefore the issue of interdialectal translation has also come to the forefront. Although the issue of interdialectal translation has already been discussed in various scientific dissertations and research articles, the issue of spelling and punctuation has remained largely unnoticed. Punctuation, defined as “symbols used to express feelings and thoughts more clearly and to facilitate reading and understanding,” began to be used in the West with the invention of the printing press in the 16th century and is used systematically in all languages today. Although the punctuation marks used in languages are similar or even almost the same, the way they are used may differ. Likewise, spelling rules, which can be briefly defined as “the transfer of a language into writing according to certain rules” may also vary between different languages. This situation is also observed among the Turkic written languages, although they have the same sentence structure. One such example is the differences in spelling and punctuation between the Kyrgyz writing system, which evolved under the influence of Russian spelling and punctuation rules, and the Turkish writing system, which, starting from the Tanzimat period, developed under the influence of Western, particularly French, spelling and punctuation rules. This difference leads to some problems for Turkish students studying in Turkish Dialects departments when translating from Kyrgyz to Turkish. This study aims to examine the errors made by 2nd and 3rd year students studying the Northwest (Kipchak) Turkish dialects at Pamukkale University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, when translating from Kyrgyz to Turkish due to the differences in punctuation and spelling rules, to classify these errors and to provide some insights for the instructors through the corrections of the errors. The errors examined are based on examinations and observations related to students' written exam papers, written narrative activities during the classes, and assignments. Rather than a quantitative assessment of errors, the errors were addressed generally, and the study emphasized spelling and punctuation consistency based on the unity of the alphabet.

Keywords: Kyrgyz Turkish, Türkiye Turkish, translation, punctuation errors, spelling errors.

Giriş

Kırgızistan Cumhuriyeti'nin 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmasının ardından Türk ve Kırgız toplumları arasında siyasi, ekonomik,

kültürel her alanda ilişkiler başlamış, bu durum da karşılıklı anlaşma ve bilgi alışverişi ihtiyacını doğurmuştur. Türk devletlerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarının hemen ardından Türkiye’de Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinin açılmaya başlamasıyla da lehçeler arası aktarma meselesi üniversitelerde bilimsel olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesi aynı dilin lehçeleri olmalarına rağmen Türk ve Kırgız toplumları arasında maalesef karşılıklı anlaşma oranı düşüktür. Dolayısıyla ilişkilerin başladığı ilk günden itibaren lehçeler arası aktarma meselesi gündeme gelmiştir. Türkiye’de öncelikle, başta Manas destanı olmak üzere Kırgız edebiyatının belli başlı ürünleri Türkiye Türkçesine aktarılmış, iki Türk toplumu arasında aktarma yoluyla yeniden sağlam köprüler kurulmuştur. Elbette gerek sözlük yetersizliği gerekse aktarma yapanların alanda yeterince uzmanlaşmamış olmaları nedeniyle ilk aktarmalar bazı hatalar içermektedir. O zamanlardan günümüze kadar lehçeler arası aktarma konusu çeşitli tez ve makalelerde ele alınmış, lehçeler arası aktarmanın yöntem ve prensipleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

“Aktarma birinci dilden yapılmalıdır; hem kaynak hem de hedef lehçe iyi bilinmelidir; metnin türüne (nesir, şiir, bilimsel metin vs.) dikkat edilmelidir; anlam mutlaka doğru verilmelidir; aktarma yapılan toplumun tarihi, kültürü ve yazarın dili iyi bilinmelidir; yazarın üslubu korunmalıdır; kalıp sözlerin aktarılmasında kelime aktarmasından çok anlam aktarması yapılmalıdır; aktarma yaparken mecbur kalınmadıkça ekleme veya çıkarma yapılmamalıdır; yanıltıcı benzerlik (yalancı eş-değer) tuzağına düşülmemelidir; hedef lehçede karşılığı bulunmayan kültürel öğeler için açıklama verilmelidir; ortak sözlerin kullanımına özen gösterilmelidir; kaynak lehçenin etkisinde kalmamak için aktarma yapıldıktan sonra bir süre ara verilip aktarma kontrol edilmelidir” (Baytok, 2003).

Ancak lehçeler arası aktarmada yazım ve noktalama konusu ise çoğunlukla dikkatlerden kaçmıştır.

Bireyin çevresiyle sağlıklı iletişim kurabilmesi, düşüncelerini doğru ve tam bir biçimde dile getirebilmesi, okuduğunu ya da duyduğunu anlayabilmesi ve anlatabilmesi konuştuğu dilin özelliklerini iyi bilmesine bağlıdır. Dil; seslerin, hecelerin, kelimelerin ve cümlelerin bir araya gelmesiyle oluşur ancak bu bir araya geliş rastgele değil belli kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Her dilin kendine has fonetik, morfolojik ve sentaktik yapısı ve kuralları vardır. Dilin bu özelliklerini asgari düzeyde de olsa bilmek okuduğunu, duyduğunu daha doğru anlamak için gereklidir ancak yeterli değildir. Bir yazımın anlaşılır hâle gelebilmesi için yazım kuralları ve noktalama işaretlerine de ihtiyaç vardır. “Konuşurken vurguyla, ses tonuyla, jestlerle, mimiklerle ve duraklamalarla kolayca aktarılabilen duygu ve düşünceler, yazı-

da noktalama işaretleriyle verilir” (Aşirbayev, 2005, s. 16-17; Tursunov, 2013, s. 8). Noktalama işaretleri; cümle öğelerini, iç cümle, ara cümle ve yan cümleleri birbirinden ayırmaya, cümledeki vurgu, ezgi ve durakları belirlemeye yardımcı olur (Hengirmen, 2007, s. 508). Harflerin, eklerin ve sözcüklerin doğru olarak yazılmasıyla ilgili olan yazım kuralları ve yazının doğru ve kolay anlaşılabilmesini sağlayan noktalama işaretleri verilmek istenen mesajın doğru ve tam bir şekilde aktarılmasını sağlayan en önemli unsurlardandır. Sadece aktarılması değil, okunan metnin anlaşılması da yazıda bu kurallara uyulmasına bağlıdır. Yani yazım ve noktalama kuralları bir metnin hem yazarını hem de okurunu ilgilendirmektedir. Yazım kuralları ve noktalama işaretlerinin doğru ve yerinde kullanımı anlatım bozukluklarını ve anlam karmaşasını önleyeceği için yazının güzelliği ve başarısı artar. Yazım kuralları ve noktalama işaretleri yazıda sadece biçimi değil, içeriği de etkilemektedir. Noktalama işaretleriyle aynı zamanda cümlede yer alan duygular da bir ölçüde verilir. Örneğin heyecan, şaşma, korku, öfke gibi duygular ünlem işaretiyle, soru anlamı da soru işaretiyle verilir. Noktalama işaretlerinin bulunmadığı ve yazım kurallarına uyulmadan yazılmış bir yazı, kelimeler yığılımdan başka bir şey olmayacaktır.

Türkiye Türkçesinde noktalama işaretleri; “Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek için kullanılan semboller” (Ercilasun vd., 2000, s. 51); Kırgız Türkçesinde de “Yazı dilindeki cümlelerin sonuna ya da cümle içindeki sözlerin, söz gruplarının arasına konulan işaretler” (Tursunov, 2013, s. 9) olarak tanımlanmıştır. Kırgız Türkçesinde “noktalama işaretleri” için *tmış belgileri* terimi kullanılır. *Tm* “dinlenme, fasıla, teneffüs” köküne isim-fiil eki *-İş* getirilerek oluşturulan “dinlenme, ara” anlamındaki *tmış* sözcüğü terim olarak “noktalama” anlamı kazanmıştır. *Belgi* sözcüğü de “alamet, damga, işaret” anlamına gelmektedir.

16. yüzyılda matbaanın bulunmasıyla yaygınlaşmaya başlayan noktalama işaretleri günümüzde her dilde sistematik olarak kullanılmaktadır. Dillerde kullanılan noktalama işaretleri benzer, hatta neredeyse aynı olmalarına rağmen kullanım biçimleri, az olarak da işaretler farklılık gösterebilmektedir. Aynı şekilde “bir dilin belli kurallar çerçevesinde yazıya aktarılması” olarak kısaca tanımlanabilecek olan yazım kuralları da diller arasında farklı olabilmektedir. Bu durum, aynı cümle yapısına sahip olmalarına rağmen Türk yazı dilleri arasında da görülmektedir. Bunlardan biri Rusçanın yazım ve noktalama kuralları etkisi altında gelişen ve Kiril alfabesiyle yazılan Kırgız Türkçesi yazı sistemi ile Tanzimat devrinden itibaren Batı edebiyatından yapılan çeviriler yoluyla Batılı tarzda yazım ve noktalama kuralları etkisinde gelişen ve Latin alfabesiyle yazılan Türkiye Türkçesi arasında görülen yazım ve

noktalama farklılıklarıdır. Bu farklılık, Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarda bazı sorunlara yol açmaktadır.

Bu çalışmada Pamukkale Üniversitesi (PAÜ) İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi (İTBF) Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (ÇTLE) bölümünün Kuzeybatı-Kıpçak alanında eğitim görmekte olan 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin ödev, yazılı sınav, sınıf içi çalışma gibi farklı etkinliklerde, Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine yaptıkları aktarmalarda noktalama ve yazım farklılıkları kaynaklı yanlışları tespit edilmeye ve çözüm önerilerinde bulunmaya çalışılmıştır. Öğrencilere yaptırılan aktarmalarda farklı türden metinlerin yer almasına dikkat edilmiş, *Sıngan Qılıç* “Kırılan Kılıç” (roman), *Camiyla* “Cemile” (hikâye), *Keleçektin Ezeri* “Geleceğin Sahipleri” (çocuk hikâyeleri), *Qırğız El Comoktoru* “Kırgız Halk Masalları” (masal), *Baatırdıq Comoqtor* “Kahramanlık Masalları”, *Keremettüü Comoqtor* “Kerametli Masallar”, *Satina* (özel ad) (hikâye), *Aq Çaç Ayal* “Ak Saçlı Kadın” (hikâye), *Astra Gülü* “Kasım Patı” (hikâye), *Kırgız Tarihi* “Kırgız Tarihi” (bilimsel eser), *Payğambarlar tarihi* “Peygamberler Tarihi” (dinî), *Qaada-Salttar, Aq-Batalar* “Gelenek Görenekler, Dilek Duaları” (halk edebiyatı), *Qırğız Tilinin Tarihunan* “Kırgız Dilinin Tarihinden” adlı eserler, gazete yazıları ve yazarların hayatını anlatan yazılar kullanılmıştır. Değerlendirmeye alınan öğrencilerin isimleri verilmeyip öğrenciler alfabenin harfleriyle Öğrenci A, Öğrenci B ... şeklinde adlandırılmıştır. Çalışmada istatistiksel bir değerlendirme yapılmamış, hata yapılan alanların tespitine ve çözüm yollarına odaklanılmıştır.

1. Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yazım ve Noktalama Kurallarının Gelişimi

Türk dilinin Kuzeybatı (Kıpçak) grubuna dâhil olan Kırgız Türkçesi ile Güneybatı (Oğuz) grubuna giren Türkiye Türkçesi aynı kökene ait olmaları nedeniyle ses, sözcük ve cümle yapısı bakımından pek çok ortak özellik içermektedir ancak 13. yüzyılda Kıpçak ve Oğuz lehçeleri olarak başlayan ayrışma, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Kırgız topraklarının Çarlık Rusya'nın hâkimiyeti altına girmesiyle artmaya başlamıştır. 20. yüzyıl başlarına kadar Arap alfabesi kullanan Kırgız ve Türkiye Türkçeleri farklı alfabelerle yazılmaya başlanmış, yazım ve noktalama kuralları da bu çerçevede oluşmuştur.

“Kırgızistan’da 1940 yılında Kiril temelli Kırgız alfabesi, 30 Mayıs 1953 yılında da Kırgız dilinin yazım kuralları kabul edilmiştir. 1991’deki bağımsızlık sonrası 1995 ve 2002 yıllarında yeni yazım kuralları teklif edilmiş fakat bu kurallar halkın çoğunluğu tarafından kabul görmemiş ve önceki kurallar uygulanmaya devam edilmiştir” (Mamlekettik Til Boyunça Uluttuk Komissiya, 2019, s. 4).

Türkiye’de ise yazım ve noktalama konusunun araştırılması Batılı anlamda Tanzimat Dönemi’nde başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında fazla üzerinde durulmayan yazım ve noktalama meselesi 1941 yılından sonra ciddi şekilde ele alınmış ve çalışmalar gelişerek devam etmiştir (Atasoy, 2010; Koç, 2017, s. 323-333). Neticede farklı gelişim yolları izleyen Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin yazım ve noktalama kuralları arasında da bazı farklılıklar oluşmuştur.

2. PAÜ İTBF ÇTLE Bölümü (Kuzeybatı) 2. ve 3. Sınıf Öğrencilerinin Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarmada Yazım ve Noktalama Farklılıklarından Kaynaklı Yaptıkları Yanlışlar

2.1. PAÜ İTBF ÇTLE Bölümü (Kuzeybatı) 2. ve 3. Sınıf Öğrencilerinin Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarmada Yazım Farklılıklarından Kaynaklı Yaptıkları Yanlışlar

Dildeki seslerin, hecelerın, sözcüklerin ve cümlelerin nasıl yazılacağıyla ilgilenen yazım kuralları, Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında büyük oranda örtüşmekle birlikte bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıklardan kaynaklı olarak PAÜ İTBF ÇTLE bölümünün Kuzeybatı (Kıpçak) alanında Kırgız Türkçesi öğrenen öğrenciler Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarma yaparken kaynak lehçenin yazım kurallarının etkisi ve başka sebeplerle bazı yanlışlar yapmaktadırlar. Bu yanlışlar sözcük düzeyinde olabildiği gibi cümle düzeyinde de olabilmektedir. Yazım konusunda en çok yapılan yanlış ikilemelerin ve tekrarlanan ünlemlerin yazımında görülmektedir. Bize göre en şaşırtıcı yanlış ise dil, lehçe ve millet adlarının yazımında yapılmaktadır. Bunların yanı sıra öğrencilerin kişi adlarının; coğrafi adların; başlıkların; kurum, kuruluş ve kurul adlarının; din, din mensubu ve mezhep adlarının ve soru ekinin yazımında da yanlışlar yaptıkları tespit edilmiştir.

a. İkilemelerin ve Tekrarlanan Ünlemlerin Yazımında Yapılan Yanlışlar

Türkiye Türkçesinde ikilemeler ayrı ayrı ve aralarında hiçbir işaret olmadan yazılırken, Kırgız Türkçesinde ikilemeyi oluşturan parçalar arasına kısa çizgi konur. Yine Türkiye Türkçesinde tekrarlanan ünlemler arasına ya hiçbir işaret koyulmaz ya virgül koyulur ya da her birinin sonuna ünlem işareti koyulabilirken, Kırgız Türkçesinde tekrarlanan ünlemlerın arasına kısa çizgi konur: *Saq-salamat* “sağ salım”, *aman-esen* “sağ salım”, *küç-qubat* “güç kuvvet”, *eki-üç* “iki üç”, *ulam-ulam* “tekrar tekrar”, *bala-baqıra* “çoluk çocuk”, *ıpr-sıpr* “ıvır zıvır”, *tarbiya-taalim* “eğitim öğretim”, *qalç-qalç* “tiril tiril”, *qaada-salt* “gelenek görenek”, *ürp-adat* “örf âdet”, *pay-pay-pay!* “vay, vay, vay!”, *ha-ha-ha!* “ha ha ha!” vb. Türk öğrencilerin aktarma yaparken

kaynak lehçenin etkisiyle ikilemelerin ve ünlemlerin arasına kısa çizgi koydukları görülmektedir:

Öğrenci A, (1a-b)'deki *Satina* adlı hikâyeden ödev olarak yaptığı aktarmada ikilemelerden birini doğru yazarken diğerini Kırgız Türkçesinde olduğu gibi tire ile yazmıştır. Yine öğrenci A'nın sınıf içi çalışma olarak aktardığı (1c)'de ikilemeyi oluşturan parçalar arasına tire konduğu görülmektedir.

(1) a. *Çala-bula uçuraşqandan kiyin uqqan-körgönün aytıp, kiçine alaqsıtayın dedi ele Danike cigitti cep ciberiüçüdüy, küñöñü oşol özü calgız casağandan beter alaya qarap, ıqtıttı* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 12): “**Yarım-yamalak** selamlaştıktan sonra **duyup gördüklerini** anlatıp biraz oyalayayım demişti ki Danike genci yiyecekmış gibi suçu yalnız kendisi işlemişten beter bir korkuyla bakıp hıçkırıldı.”

b. *Ata-eneme qarmatqan sözüñ bar üçün, apam barıp Satınanı ketirip olturat* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 19). “**Ana-babama** verdirdiğin söz olduğu için annem gidip *Satina*'yı uzaklaştırmış.”

c. *Çoñ-kiçine bardıq kişiler keliptir. “Büyük-küçük* bütün insanlar gelmiş.”

b. Dil, Lehçe ve Millet Adlarının Yazımında Yapılan Yanlışlar

İki lehçe arasında ilk göze çarpan farklılıklardan biri de özel adların yazımıyla ilgilidir. Türkiye Türkçesinde dil, lehçe, millet, boy adları özel ad statüsünde değerlendirilip ilk harfi büyük yazılırken Kırgız Türkçesinde bu adlar küçük harfle başlamaktadır. Türk öğrenciler aktarma yaparken kaynak lehçenin etkisinde kalarak bu tür sözcüklerin tamamının ya da bazılarının ilk harflerini küçük yazmışlardır:

Qaada-Salttar, Aq-Batalar “Gelenek Görenekler, Dilek Duaları” adlı eserden alınan ve ödev olarak aktarılan (2)'de öğrenci B'nin *Kırgız* özel adının baş harfini küçük harfle yazdığı görülmektedir:

(2) *Başqa elderden qırğızdar bay madaniy murası cana özünö gana tiyeşelüü qaada-saltı menen ayırmalanat* (Akmataliyev, Kırbayev, Ömürbay uulu, Şarşenaliyev, 2003, s. 4). “Başka halklardan **kırgızlar** büyük medenî mirası ve kendine ait gelenekleri ile ayrılır.”

Öğrenci C'nin *Qırğız Tilinin Tarihinen* “Kırgız Dilinin Tarihinden” adlı eserden ödev olarak aktardığı (3a-b-c-d)'deki millet adlarının baş harflerini bazen küçük, bazen de büyük yazdığı görülmektedir:

(3) a. *N. A. Basqaqovdun qlassifiqatsiyası boyunça azırqı qırğız tili fonetiqalıq, leksiqalıq özgöçölügü cağıman çığış türk elderinin qırğız-qıpçaq tobuna kiret* (Dıykanov, 1980, s. 1). “N. A. Baskakov'un sınıflandırmasına göre günümüz **kırgız** dili fonetik ve leksik

özellikleri yönünden doğu **Türk** halklarının **Kırgız-kıpçak** grubuna girer.”

b. *Uşul zamandağı iri tilderge: **anglis, orus, nemets** c.b. kiret* (Dıykanov, 1980, s. 3). “Bu zamandaki büyük dillere: **İngilizce, rusça, almanca** vb. girer.”

c. *I qatmar – VII qılmğa çeyinki calpı türk sözdörü; II qatmar – türk cana **moğol** tilderine ortoq sözdör; III qatmar – **arab, iran** tilderinen alınğan sözdör; IV qatmar revolyutsiyağa çeyinki **orus** sözdörü; V qatmar – Revolyutsiyadan kiyinki **orus** sözdörü* (Dıykanov, 1980, s. 4). “1. katman VII. yüzyıla kadarki genel **Türk** sözleri; 2. katman **Türk** ve **moğol** dillerindeki ortak sözler; 3. katman **arap** ve **iran** dillerinden alınan sözler; IV. katman devrime kadarki **Rus** sözleri; V. katman devrimden sonraki **rus** sözleri.”

d. *Çet sözdör tıbıştıq caqtan töl sözdöy özdöştürülsö, anın bölöktüğü taanılbay qalat. Misalı: **orustarğa** sani (çana) töl sözdöy körünöt; **qırğızça** çana, **qazaqça** şana, **tatarça** sana “sani”*. (Dıykanov, 1980, s. 6). “Yabancı sözler ses bakımından kendi sözlerimiz gibi benimse-nirse onun yabancılığı farkedilmez. Mesela: **ruslara** sani (kızak) ken-di sözleri gibi görünür; **Kırgızca** çana “kızak”, **kazakça** şana, **tatarca** sani.”

c. *Kişi Adlarının Yazımında Yapılan Yanlışlar*

Aktarmada Kırgız Türkçesinde olup da Türkiye Türkçesinde bulunmayan kişi adlarında bir sorun yaşanmamaktadır. Örneğin **Satina** *qat cazıp men coqto kelip, sağa berip qoy dep taştap ketiptir* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 12). “**Satina** mektup yazıp ben yokken gelerek sana ‘ver’ diye atıp gitmiş.” cümlesinde “Satina” adı olduğu gibi aktarılmaktadır. Sorun, ortak adlarda çıkmaktadır. Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında kişi adlarının çoğu ortaktır fakat bu adlar Kırgız Türkçesinin ünlü ve ünsüz kuralları doğrultusunda epeyce değişikliğe uğramıştır. Bu durumda “Ortak kişi adlarını Türkiye Türkçesinin yazım kurallarına göre mi, yoksa Kırgız Türkçesindeki biçimine göre mi yazmalı?” sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu durum öğrencilerde kafa karışıklığına yol açmakta, adları bazı öğrenciler aslına göre yazarken bazıları Türkçeleştirmektedir:

Öğrenci A’nın bir başka çalışması **Satina** ve **Astra Gülü** “Kasım Patı” adlı hikâyelerden ödev olarak yaptığı (4a-b)’deki aktarmalardır. Öğrenci A, (4a)’daki “Almaz” adını aslına uygun olarak aktarırken (4b)’deki “Acar” adını Türkiye Türkçesine uyarlamıştır:

(4) a. **Almaz** *ordunan turmaqçı bolğon Danikeni qayra catqırdı* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 3). “**Almaz** yerinden kalkmak isteyen Danike’yi tekrar yatırdı.”

b. *Kündördün birinde Acar degen teñtuşum mağa tört-beş baraqtı tolturup qat cazıptır* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 142). “Günlerin birinde **Hacer** adlı akranıma bana dört beş sayfa dolusu mektup yazmış.”

Aşağıda *Kırgız El Comoktoru* “Kırgız Halk Masalları” adlı eserden Öğrenci D’nin ödev olarak yaptığı aktarma görülmektedir. Öğrenci D, (5a-b-c)’deki aktarmasında *Cannat*’ı *Cennet*, *Aqmat*’ı *Ahmet*, *Ismayıl*’ı da *İsmail* olarak değiştirerek Türkiye Türkçesine uyarlamıştır:

(5) a. *Malım da uşul, toyum da uşul, sağa qılğan caqşılığım dağı qılğan camandığım dağı uşul, – dep qanğa bir kestik beret da, atı – Cannat, kestik samağan murasıña cetkiret” dep qandı üyünö ciberip iyet* (Kebekova, Tokombayeva, 1975, s. 92). “Malım da bu, toyum da bu; sana yapacak iyiliğim de yapacak kötülüğüm de bu, diyerek hana küçük bir bıçak verir de Adı **Cennet**, bıçak seni arzuladığım mirasa ulaştırarak.” deyip hanı evine gönderir.”

b. *Oşol elde too-taştı mekendegen Aqmat balban atalğan adam caşağan eken* (Kebekova, Tokombayeva, 1975, s. 103). “O halkta **Ahmet** pehlivan adlı bir adam yaşıyormuş.”

c. *Atım – Ismayıl, caşım on cetide – dedi* (Kebekova, Tokombayeva, 1975, s. 115). “Adım **İsmail**, yaşım on yedide, dedi.”

Öğrenci E, *Camiyla* adlı hikâyeden ders içi etkinlik sırasında aktardığı (6a)’daki “Camiyla” adını aslına uygun olarak alırken (6b)’deki “Osmon” adını Türkiye Türkçesindeki şekliyle aktarmıştır:

(6) a. *Camiyla özü şıñğa boyluuraaq, beldüü kelin* (Aytmatov, 1982, s. 201). “**Camiyla** fidan boylu, kuvvetli bir gelin.”

b. *Uşul Osmongo oqşoğondor da kişibi?* (Aytmatov, 1982, s. 204). “Şu **Osman**’a benzeyenler de insan mı?”

Kişi adlarıyla, aslında genel olarak özel adlarla ilgili bir başka husus da bu adlara getirilen eklerin yazımıdır. Türkiye Türkçesinde kişi adlarına getirilen ekler kesme işaretiyle ayrılırken Kırgız Türkçesinde ayrılmaz. Öğrencilerin yaptığı aktarmalarda bu eklerin bazen ayrılmadığı görülmektedir.

Aşağıda Öğrenci A’nın *Astra Gülü* “Kasım Patı” adlı hikâyeden sınav sorusu olarak aktardığı (7)’de *Frunze* özel adına gelen bulunma hâli ekini, Kırgız Türkçesi aslında olduğu gibi kesme işaretiyle ayırmadığı görülmektedir:

(7) *Coldoşum Frunzede ooruanada, oşoço kelgem* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 136). “Arkadaşım **Frunzede** hastanede, ona gelmiştim.”

Kırgız Türkçesinde kişi adlarına *-lık*, *-çı*, *-çıl*, *-izm* ekleri eklendiğinde bunlar “genel ad” olarak kabul edilir ve küçük harfle yazılır: *marksizm*, *manasçı*, *lenindik*, *gegelçil* vb. (Mamlekettik Til Boyunça Uluttuk Komissiya, 2019, s.

19). Türk öğrenciler aktarmada kaynak lehçenin etkisinde kalarak bu tür sözlerin baş harflerini de küçük yazabilmektedirler. Aşağıda Öğrenci D'nin ders içi etkinlik olarak tahtada aktardığı (8)'de “Manasçıları” adının küçük harfle başladığı görülmektedir:

(8) *Qırğızdın alğaçqı manasçıları Iramandın Irçı uulu, Caysañ Ümöt uulu bolğon dep aytilat. “Kırğızların ilk manasçıları Iraman’ın Irçı oğlu, Caysañ Ümöt oğlu olmuş diye söyleniyor.”*

d. Coğrafi Adların Yazımında Yapılan Yanlışlar

Kırğız Türkçesinde bölge, il, ilçe, köy, semt vb. yer adları Türkiye Türkçesinde olduğu gibi büyük harfle başlar: *Bişkek, Oş, Narın, Soquluq, Batken, Şeker...* Ancak iki sözcükten oluşan yer adlarının yazımında farklılık görülmektedir. Bu tür yer adları Türkiye Türkçesinde birleşik ve ikinci sözcük küçük harfli olarak yazılır: *Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Gaziantep, Afyonkarahisar, Çanakkale...* Kırğız Türkçesinde ise “iki sözden oluşan birleşik coğrafi adlar eğer adı oluşturan sözler leksik anlamlarını kaybetmemişlerse ve dilde tek başlarına kullanılıyorsa aralarına kısa çizgi konarak ve her iki parçanın da baş harfi büyük olacak şekilde yazılır (Mamlektetik Til Boyunça Uluttuk Komissiya, 2019, s. 20): *Aq-Say, Qırq-Qazıq, Ceti-Ögüz, Bazar-Qorğon, Isıq-Köl, Ala-Too, Toru-Aygır, Qara-Balta, Calal-Abad...* Türk öğrenciler bu tür isimlerin yazımında kararsız kalmakta, bazıları Türkiye Türkçesine uyarlayarak adın her iki parçasını da araya kısa çizgi koymadan ve ayrı yazarken bazıları da aslına uygun şekilde yazmaktadırlar.

Aşağıdaki örnek *Kırğız Geografyası* “Kırğız Coğrafyası” adlı eserden alınmış ve sınav sorusu olarak sorulmuştur. Öğrenci F, (9)'daki yer adlarının bazılarını aslına uygun, bazılarını da farklı şekillerde aktarmıştır:

(9) *Tündüğünön Calal-Abad oblusunun Suzaq, batışınan cana tüştük-batışınan Kara-Suu, tüştüğünön Alay cana Qara-Qulca rayondoru menen çekteşet (Asanov, Barataliyev, 2010: 255). “Güneyinden Calal-Abad bölgesinin Suzak, batısından ve güneybatısından Kara Suu, güneyinden Alay ve Karakulca ilçeleriyle sınırlanmıştır.”*

Günümüzde lehçeler arası aktarmada genellikle özel adları olduğu gibi aktarma eğilimi hâkimdir ancak bu konu henüz yeterince tartışılmış ve özel adların yazımıyla ilgili bir sonuca varılmış değildir. Bu kararsızlık elbette öğrencilerin aktarmalarına da yansımaktadır. Aktarmalarda örneğin *Isık-Köl, Isık Göl, Isık göl, Ala-Too, Ala dağ* gibi yazımlarla karşılaşılabilir.

Türkiye Türkçesinde yer adlarında ilk isimden sonra gelen ve *deniz, nehir, göl, dağ, boğaz* vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar: *Ağrı Dağı, Aral Gölü, Asya Yakası, Çanakkale Boğazı, Dicle Irmağı, Ege Denizi, Erciyes Dağı, Fırat Nehri, Süveyş Kanalı, Tuna Nehri, Van Gölü, Zigana Geçidi* vb. (<https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/buyuk-harflerin-kullanildigi>)

yerler) fakat Kırgız Türkçesinde bu tür adlarda sadece ilk sözcük büyük harfle yazılır. Bu tür durumlarda öğrenciler Kırgız Türkçesinin yazım kuralını tercih etmekte, diğer türünün yanlı olacağını düşünmektedirler.

Aşağıdaki *Kırgız Tarihi* “Kırgız Tarihi” adlı eserden alınan (10), yazılı sınav sorusunun bir parçasıdır. Aktarmayı yapan Öğrenci G, coğrafi adların ikinci parçasının baş harfini Kırgız Türkçesinin etkisinde kalarak küçük yazmıştır:

(10) *Qırğızdın eñ bayırqı turğan ceri Enisey dayrası, Altay, Sayan, Tıyañşañ, Pamir, Qoton tooloru cana uşul ayılğan toolordun araları cana özön-salaaları bolğon* (Soltonoyev, 2003, s. 11). “Kırgızların en eski durdukları yeri **Yenisey nehri**, Altay, Sayan, Tıyañşañ, Pamir, **Koton dağları** ve bu söylenen dağların araları ve dereleri, vadileridir.”

Kırgızstandın Geografiyası “Kırgızistan’ın Coğrafyası” adlı eserden alınan ve Öğrenci H tarafından ödev olarak aktarılan (11a-b)’de de aynı şekilde coğrafi adların ikinci parçalarının baş harflerinin küçük yazıldığı görülmektedir:

(11) a. *Tüştüğündö Talas Ala-Toosu, tündüğündö Eçkili toosu catat* (Asanov, Barataliyev, 2010, s. 266). “Güneyinde **Talas Ala-Dağı**, kuzeyinde **Eçkili (Keçili) dağı** bulunur.”

b. ..., *alardın ortosunda Talas öröünü catat* (Asanov, Barataliyev, 2010, s. 271). “..., onların ortasında **Talas vadisi** bulunur.”

Türkiye Türkçesinden farklı olarak Kırgız Türkçesinde bölge, il, ilçe, köy adlarına kişinin “oralı, o yerli” olduğunu bildiren *-lık* eki eklendiğinde o sözcük küçük harfle yazılır: *Alay / alaylık* “Alaylı”, *Isık-Köl / ısıq-köldük* “Isık-Köllü”, *Narın / narındık* “Narınlı” vb. Türk öğrenciler Kırgız Türkçesindeki yazımın etkisinde kalarak aktarmada bu tür yer adlarını küçük harfle yazabilmektedirler. Aşağıdaki örnekler sınıf içi çalışma sırasında Öğrenci G tarafından biri hatalı, diğeri doğru olarak tahtada yapılan aktarmalardır:

(12) *Türkiyağa kelgen coldoştorum bişkeklik bolot.* “Türkiye’ye gelen arkadaşlarım **bişkekli**.”

(13) *Men oştuqmun, biroq borborunda çaşabaym.* “Ben **Oşluyum**, fakat merkezinde yaşıyorum.”

e. İki ve Daha Çok Sözcükten Oluşan Başlıkların Yazımında Yapılan Yanlışlar

Kırgız Türkçesinde kitap, dergi, gazete adları ile makale, şiir vb. başlıklarının sadece ilk kelimeleri büyük harfle başlar, diğerleri küçük harfle devam eder. Türkçede ise *ve, ile, veya, yahut, ki, da* bağlaçlarıyla *-ml/-mU* soru eki hariç, her tür başlıktaki bütün sözcükler büyük harfle başlar. Sadece alt başlıkların altındaki daha küçük detayları anlatan kısımların başlıkları ilk sözcük dışında tercihen küçük harfle yazılabilir: *Kendi Gök Kubbemiz, İstiklal*

Marşı, Zulmü Alkışlayamam, Kırgız Türkçesinde Evet/Hayır Soruları, Resmî Gazete, Yeni Asır, Onuncu Yıl Marşı, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı, Turfa mı?, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi vb. Türk öğrenciler Kırgız Türkçesinden yaptıkları aktarmalarda bazen Kırgızcanın etkisiyle başlıkları ilk sözcük dışında küçük harfle yazabilmektedirler.

(14)'teki cümle *Sınğan Qılıç* "Kırılan Kılıç" adlı romandan alınmış bir sınav sorusudur. Öğrenci J tarafından yapılan aktarmada eser adının ikinci kısmı, asıl metinde olduğu gibi küçük harfle başlamıştır:

(14) *Sınğan qılıç altımışınçı cıldardın ekinçi carımı menen cetimi-şinçi cıldardın başında qanday qızıguu tuudurup oqulsa, azır da oşondoy ele iqlas candırıp oqulup catat* (Kasimbek, 1998, s. 1). "**Kırılan kılıç** altmışlı yılların ikinci yarısıyla yetmişli yılların başında nasıl ilgiyle okunsa şimdi de aynı şekilde özenle okunmaktadır."

Aşağıda *Qırğız Tarihi* "Kırgız Tarihi" adlı bilimsel eserden alınan ve aktarma dersinde ders materyali olarak kullanılan (15)'teki cümle Öğrenci K tarafından aktarılmıştır. Öğrenci K, başlıkların aktarmasında özel adları, özel ad oldukları için büyük harfle yazmış ancak başlıktaki diğer sözcükleri kaynak metne uygun olarak küçük harfle başlatmıştır:

(15) *Mına uşunday şarttardın natıycasında qoluñuzdağı B. Soltonoyevdin "Qızıl kırgız tarihi" attuu emgegi 1895-cıldan baştap cızılıp (ekinçi atalışı "Qırğız-qazaq tarihi"), 1934-cılı bütkön* (Soltonoyev, 2003, s. 6). "İşte bu şartların neticesinde elinizdeki B. Soltonoyev'in **Kızıl Kırgız tarihi** adlı eseri 1895 yılında yazılmaya başlanıp (diğer adı **Kırgız-Kazak tarihi**) 1934 yılında bitmiştir."

Zuura Sooronbayeva'nın hayatının anlatıldığı metinden alınan aşağıdaki cümleler, aktarma ödevi olarak verilen metinde yer almaktadır. Öğrenci L tarafından aktarılan (16a-b-c)'de başlıkların kaynak metindeki yazılışlarıyla aynı şekilde aktarıldığı dikkati çekmektedir:

(16) a. *Mundan sırtqarı "Eki caş", "Keçeeki cooker" attuu ırları da uşul gezit arqılıu qoomçuluqqa tarap, andan cılıu pikirler caralğan soñ ğana respubliqalık gezit-jurnallarga, almanahtarğa carıyalanat* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 3). "Bunun dışında **İki genç, Dünkü asker** adlı şiirleri de bu gazete vasıtasıyla topluma yayılıp ancak orada ona karşı iyi düşünceler oluştuktan sonra resmî gazete ve dergilerde, almanaklarda yayımlanmıştır."

b. *Bul cıynaqtarda ar qıl temadağı ırlar cana "Dostuk", "Asırandı uul" poemaları orun alğan* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 4). "Bu antolojilerde her tür temada şiirler ile **Dostluk, Evlatlık oğul** şiirleri yer almıştır."

c. Al 1940-cılı mektepti ayaktağan soñ oblusttuq “**Isık-Köl pravdası**” gezitinde sekretar-maşinist bolup işöö menen emgek colun baştağan (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 3). “O 1940 yılında okulu bitirdikten sonra yerel **Isık-Köl gerçekleri** gazetesinde sekreter olarak çalışarak çalışma hayatına başlamıştır.”

f. Kurum, Kuruluş ve Kurul Adlarının Yazımında Yapılan Yanlışlar

Türkiye Türkçesinde kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Etimesgut Lisesi, Yeşilay Derneği, Bakanlar Kurulu, Talim ve Terbiye Kurulu, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Bölümü...* Kırgız Türkçesinde de devlet, devlet yüksek organları ve uluslararası kuruluşların adlarında her sözcük büyük harfle başlar (Mamlekettik Til Boyunça Uluttuk Komissiya, 2019, s. 22): *Qırğız Respubliqası* “Kırgızistan Cumhuriyeti”, *Qırğız Respubliqasının Coğorqu Keñeşi* “Kırgızistan Cumhuriyeti Yüksek/Büyük Millet Meclisi”, *Rossiya Federatsiyası* “Rusya Federasyonu”, *Qırğız Respubliqasının Ökmötü* “Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti”, *Qırğız Respubliqasının Coğorqu Sotu* “Kırgızistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi”, *Birikken Uluttar Uyumu* “Birleşmiş Milletler Teşkilatı” vb.

Kırgız Türkçesinde devlete ait ya da ait olmayan kurum, iş yeri, topluluk, vakıf, teşkilat ve kurumların içindeki bölümlerin adları, tüm sözcükleri büyük harfle başlayan ve Kırgızistan’ın en yüksek ödülü olan *Qırğız El Baatırı* “Kırgız Halk Kahramanı” dışında nişan ve madalya adları, tarihî olay ve bayram adlarının ise ilk sözcükleri büyük harfle başlar, kalanları ise küçük harfle ve ayrı ayrı yazılır (Mamlekettik Til Boyunça Uluttuk Komissiya, 2019, s. 22-23): *Bilim berüü cana ilim ministrliğı* “Eğitim Bakanlığı”, *Mayıp baldardı qoldoo fondu* “Engelli Çocuklara Destek Fonu”, *Mamlekettik til boyunça uluttuq qomissiya* “Devlet Dili Ulusal Komisyonu”, *Turizm cana sport boyunça agenttigi* “Turizm ve Spor Acentesi”, *Qırğız uluttuq universitetinin qırğız filologiya faqulteti* “Kırgız Millî Üniversitesinin Kırgız Filoloji Fakültesi”, *Manas ordeni* “Manas Nişanı”, *Erdik medalı* “Kahramanlık Madalyası”, *Cañı cil mayramı* “Yeni Yıl Bayramı”, *Nooruz mayramı* “Nevruz Bayramı” vb.

Gazete sayfalarından alınan aşağıdaki örnekler, ders içi etkinlik sırasında öğrenciler tarafından aktarılmıştır. Özel ad olarak kullanıldığında ilk sözcüğü büyük harfle başlayan *bilim berüüü cana ilim ministirliğı* kurum adı, (17)’de özel ad olarak kullanılmadığı için bütün sözcükleri küçük harfle başlamıştır. Cümlelerin aktarmasını yapan Öğrenci M, kaynak lehçenin etkisinde kalarak kurum adının tüm sözcüklerini küçük harfle başlatmıştır:

(17) *Bügün Coğorqu Keñeştin* cıyında Doğdurkül Kendirbayevanı **bilim berüü cana ilim ministri** qızmatına dayındoogo maquluq berüü maselesi qaraldı (<https://koom.press/news/58056>). “Bugün

Yüksek Meclisin toplantısında Dogdurkül Kendirbayeva'nın **bilim verme ve ilim bakanlığı** hizmetine atanmasının kabul edilmesi meselesi görüşüldü.”

Öğrenci K tarafından aktarılan (18)'de de kaynak metinde olduğu gibi, kurum adının sadece ilk sözcüğü büyük harfle başlamıştır:

(18) *Coğorqu Keñešte Ministrler kabinetinin tömönkü müçölörü ant berişi* (<https://maral.fm.kg/archives/641192>): “**Yüksek Mecliste Bakanlar kabinesinin** aşağıdaki üyeleri yemin ettiler:”

g. Din, Din Mensubu ve Mezhep Adlarının Yazımında Yapılan Yanlışlar

Türkiye Türkçesinde din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar: *Müslümanlık, Müslüman, Hristiyanlık, Hristiyan, Musevilik, Musevi, Budizm, Budist, Hanefilik, Hanefi, Katoliklik, Katolik* vb. Kırgız Türkçesinde ise din adları büyük harfle yazılırken din mensuplarının adları küçük harfle yazılır. Kırgız Türkçesindeki bu farklı yazım Türk öğrencilerde kafa karışıklığı yaratmakta, öğrenciler aktarma yaparken Kırgız Türkçesinde yazıldığı şekilde bu sözcükleri küçük harfle yazabilmektedirler:

Türkiye Türkçesinden Kırgız Türkçesine aktarılan *Paygamberlar tarihi* “Peygamberler Tarihi” adlı eserden alınan aşağıdaki örnekleri Öğrenci F ödev olarak aktarmıştır. Öğrenci F'nin aktarmada kaynak metnin etkisinde kaldığı ve din mensubu adlarının baş harflerini küçük yazdığı görülmektedir:

(19) a. *Alar İslam üçün canın berüügö da ar qaçan belen turuşar ele* (Topbaş, 2006, s. 25). “Onlar **İslâm** için canlarını vermeye de her zaman hazır dururlardı.”

b. *Oşol kündördö musulmandardan biröö kelip köp ölçömdö sadaqa berip ketti* (Topbaş, 2006, s. 27). “O günlerde **müslümanlardan** biri gelip büyük ölçüde sadaka verip gitti.”

c. *Köp ötpöy Alla Taalanın qaaloosu menen bul ölkönün padişası Cusup paygambardın aldında ıyman keltirip musulman bolot* (Topbaş, 2006, s. 82). “Çok geçmeden Allahu Teala'nın isteğiyle bu ülkenin padişahı Yusuf peygamberin önünde iman getirip **müslüman** olur.”

Bir başka örnek Öğrenci C tarafından sınıf içi etkinlik olarak aktarılmıştır. Öğrenci C de aynı şekilde *Yahudiler* adını küçük harfle başlatmıştır:

(20) a. *Bul abaldı körgön yahudiler oquyanı öz ara talquulaştı* (<http://islam dini.kg/terminder/2693-isa-aleyhissalam.html>). “Bu durumu gören **yahudiler** olayı karşılıklı tartıştılar.”

h. Soru Ekinin Yazımında Yapılan Yanlışlar

Aktarmada sorun yaratan farklılıklardan biri de soru ekinin yazımıyla ilgilidir. Kırgız Türkçesinde soru eki *-BI/-BU* mutlaka sözcüğün ve cümlenin sonuna gelir ve her zaman önündeki sözcükle bitişik yazılır. Türkiye Türkçe-

sinde ise soru eki *-mI/-mU* vurgulanmak istenen ögeye göre cümle içinde serbestçe hareket edebilir ve ayrı yazılır. Öğrenciler gerek ana dilin yazım kurallarını iyi bilmeme gerekse de kaynak lehçenin etkisinde kalma nedeniyle aktarmada soru ekini bitişik yazabilmektedirler. Ayrıca Kırgız Türkçesi cümlede soru eki daima cümle sonunda olsa da Türkçeye aktarıldığında vurgulu ögeye göre yeri değişebilir fakat öğrenciler, yanlış olabileceği düşünceyle soru ekini çoğunlukla Kırgız Türkçesinde eklendiği sözcüğe eklemektedirler:

Satina hikâyesinden alınan (21)'deki cümle Öğrenci I tarafından sınav sorusu olarak aktarılmıştır. Öğrenci I, aktarmada soru ekini aynı sözcüğe eklemiş ancak Türkiye Türkçesinin kurallarına uygun olarak sözcükten ayrı yazmıştır:

(21) *Emne, menin ooruqanada catqanım üç kün bolup kettibi?* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 17). “Ne, benim hastaneye yatışıma üç gün oldu **mu**?”

(21)'in doğru aktarmasında soru eki vurgulu ögeye getirilmelidir: “Ne, benim hastaneye yatışıma üç gün **mü** oldu?”

Yine *Satina* hikâyesinden alınan (22a-b) Öğrenci İ tarafından sınav sorusu olarak aktarılmıştır. Öğrenci İ (22a)'da soru ekini hem bitişik yazmış hem de yanlış sözcüğe eklemiştir. (22b)'de ise soru ekini ayrı yazmış fakat yine hatalı olarak kaynak metinde eklendiği sözcüğe eklemiştir:

(22) a. *Küyöögö çığıp ketken qızı deysiñbi?* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 33). “Kocaya varan kızı diyorm**usun**?”

b. *Köp cıldan beri cılıq bağasız**ı**?* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 44). “Yıllardan beri yıllık bakıyor **musunuz**?”

(22a-b)'deki cümlelerin doğru aktarması şöyle yapılmalıdır: “Kocaya varan kızı **mı** diyorsun?”, “Yıllardan beri yıllık **mı** bakıyorsunuz?”

2.2. PAÜ İTBF ÇTLE Bölümü (Kuzeybatı) 2. ve 3. Sınıf Öğrencilerinin Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarmada Noktalama Farklılıklarından Kaynaklı Yaptıkları Yanlışlar

“Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere kullanılan” (Koç, 2017, s. 321-334) noktalama işaretlerinden bahsedildiğinde konuya cümle ve cümleden büyük birlikler düzeyinde yaklaşmak gerekir. Düşünce cümleyle iletilir ve noktalama işaretleri cümle olmadan açıklanamaz. Cümlelerin anlaşılır olması için de noktalama işaretlerine ihtiyaç vardır.

Kaynaklarda Türkiye Türkçesinde 17, Kırgız Türkçesinde ise 10 noktalama işareti kullanıldığı belirtilmiştir (<https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/noktalama-isaretleri-aciklamalar/>; Atasoy, 2010; Kalfa, 2000; Mamlekettik Til Boyunça Uluttuk Komissiya, 2019; Tursunov, 2013). Türkiye Türkçesinde kullanılan noktalama işaretleri *nokta*, *virgül*, *noktalı virgül*, *iki nokta*, *üç nokta*, *soru işareti*, *ünlem işareti*, *kısa çizgi*, *uzun çizgi*, *eğik çizgi*, *ters eğik çizgi*, *tırnak işareti*, *tek tırnak işareti*, *denden işareti*, *yay ayraç*, *köşeli ayraç* ve *kesme işareti*'dir. Kırgız Türkçesi kaynaklarda ise noktalama işaretleri olarak *çeket* “nokta”, *ütür* “virgül”, *ütürlüü çeket* “noktalı virgül”, *qoş çeket* “iki nokta”, *köp çeket* “üç nokta”, *suroo belgisi* “soru işareti”, *ilep belgisi* “ünlem işareti”, *sızıqça* “kısa çizgi, tire”, *tırmaqça* “tırnak işareti” ve *qasaa* “yay ayraç” sayılmıştır (Aşirbayev, 2005, s. 16-17, 42-47; Tursunov, 2013, s. 29). Bu sayı farklılığının nedeni Türkiye Türkçesinde noktalama işareti olarak sayılan “eğik çizgi, ters eğik çizgi, köşeli ayraç, kısa çizgi ve denden” işaretlerinin, Kırgız Türkçesinde de kullanılmasına rağmen noktalama işareti olarak alınmaması ve Kırgız Türkçesinde “tek tırnak işareti” ile “kesme işareti”nin kullanılmamasıdır. Buna göre Kırgız Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında “tek tırnak” ve “kesme işareti” dışında 14 noktalama işareti ortakır: *Nokta*, *virgül*, *noktalı virgül*, *iki nokta*, *üç nokta*, *soru işareti*, *ünlem işareti*, *uzun çizgi*, *eğik çizgi*, *ters eğik çizgi*, *tırnak işareti*, *denden işareti*, *yay ayraç*, *köşeli ayraç*. İki lehçe arasında bu işaretlerin işlevleri de büyük oranda örtüşmektedir. Fark, çoğunlukla kullanım biçiminde görülmektedir. Bu çalışmada işlev ve kullanım bakımından ortak olan işaretler alınmayacak, sadece farklılık bulunan işaretlere odaklanılacaktır.

Öğrencilerin aktarmada noktalama konusunda yaptıkları hatalar daha çok kaynak lehçenin etkisinde kalarak Türkiye Türkçesi metinde Kırgız Türkçesinin noktalama kurallarını uygulamaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Noktalama işaretlerinin yanlış kullanımı, bazen anlamın yanlış verilmesine de yol açmaktadır. Farklılık bulunan işaretlerin kullanımıyla ilgili olarak öğrencilerin aktarmada yaptıkları bazı yanlışlar aşağıdadır:

a. Uzun çizgi (—)

Kırgız Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında noktalama işaretleri bakımından en önemli farklılıklardan biri uzun çizgi işaretinde görülmektedir. Kırgız Türkçesinde “uzun çizginin görevi cümlelerin iç bölünüşünü göstermek ve cümlelerin sonraki bölümünü önceki bölümünden ayırmaktır. Uzun çizgi, okuyanın düşüncesini biraz cümlelerin ilk bölümü üzerinde durdurarak sonraki bölümüne geçişi kısa bir süre uzatır” (Tursunov, 2013, s. 98). Burada bahsettiğimiz işaret hem cümle başında “konuşma çizgisi” olarak hem de metin içinde yazarın sözüyle kahramanın konuşmalarını ayırmak, öznenin de yüklemde de isimden oluştuğu cümlelerde özneye yüklemi ayırmak, yüklemde

bir sıfattan oluştuğu cümlelerde özneye yüklemi ayırmak, öznenin de yüklemde sayılardan oluştuğu cümlelerde özneye yüklemi ayırmak, genelle-yen sözcükle ondan önce gelen eş görevli sözcükleri ayırmak gibi görevler için ve soru-cevap şeklinde söylenen cümlelerde kullanılan uzun çizgidir. Uzun çizginin konuşma çizgisi olarak kullanımı bakımından lehçeler arasında bir farklılık yoktur ancak Türkiye Türkçesinde işaretin cümle içinde kullanımı bulunmaz. Kırgız Türkçesindeki metni Türkiye Türkçesine aktarıırken eğer önceki cümle bitmişse hiçbir işaret kullanmaya gerek yoktur; cümle devam ediyorsa da uzun çizgi yerine virgül ya da noktalı virgül kullanılmalıdır. Fazla olmamakla birlikte öğrencilerin kaynak metnin etkisiyle Türkçe metinde de uzun çizgi kullandıkları görülebilmektedir:

Satina hikâyesinden alınan ve Öğrenci İ tarafından sınav sorusu olarak aktarılan (23)'te asıl metinde ilk cümleyle ikinci cümleyi ayırmak için koyulan uzun çizgi işareti aktarmada da yer almıştır. Oysa Türkiye Türkçesinde burada uzun çizgiye gerek yoktur:

(23) – *Oşol turğan Danikebi? Oñolup qalğan go? – Körgön közünö işenbegendey qarap qaldı* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 34). “– O duran Danike mi? Düzelmış galiba? – Gören gözlerine inanamamış gibi bakıp kaldı.”

Kırgız El Comoktoru “Kırgız Halk Masalları” adlı eserden alınan ve sınav sorusu olarak sorulan (24a-b) Öğrenci L tarafından aktarılmıştır. Öğrenci L, aktarmada hatalı olarak cümle içinde de uzun çizgi işaretini kullanmıştır:

(24) a. – “*Qız bir azdan kiyin asmandı közdöy uçup közdön qayıp boldı*” – *dep, atasına ayttı* (Kebekova, Tokombayeva, 1975, s. 58). “– Kız biraz sonra gökyüzüne doğru uçup gözden kayboldu – diye babasına söyledi.”

b. – *Salam aleykum, kerben başı! – dep, salam berdi* (Kebekova, Tokombayeva, 1975, s. 36). “– Selamün aleyküm, kervan başı – diye selam verdi.”

Aşağıdaki (25a-b) Öğrenci B, (25c-d) Öğrenci D, (25e-f-g) de Öğrenci F tarafından sınıf içi çalışma olarak aktarılmıştır:

(25) a. *Baybiçem, uulum, kelinim – törtöbüzdün cazdan berki emgegibiz suğa aqtı* (Tursunov, 2013, s. 99). “İlk eşim, oğlum, gelinim – dördümüzün yazdan beriki emegimiz suya aktı.”

b. *Ömürdün qubanıçı – emgek* (Tursunov, 2013, s. 101). “Ömrün sevinci – emek.”

c. *Altı cerde altı – otuz altı*. “Altı yerde altı – otuz altı.”

d. *Eki beş – on*. “İki beş, on.”

e. *On segizdin cartısı – toguz*. “On sekizin yarısı, sekiz.”

f. *Apamdı baġuu – emi menin mildetim.* “Anneme bakmak – benim görevim.”

g. *Cayında atalar da, eneler da, büt baldar da – baarı teñ talaada iş-teşçü.* “Yazın babalar da, analar da, bütün çocuklar da – hepsi tarlada çalışırdı.”

Öğrenci B, *Kırgız Tilinin Tınış Belgileri* “Kırgız Dilinin Noktalama İşaretleri” adlı eserden alınan (25a-b)’nin aktarmasında hatalı olarak uzun çizgi işaretini kullanmıştır. Oysa uzun çizgi yerine (25a)’da noktalı virgül, (25b)’de ise virgül kullanılması uygun olacaktır. Öğrenci D (25c)’nin aktarmasında virgül kullanması gerekirken uzun çizgi kullanmış; (25d)’nin aktarmasında ise doğru olarak virgül koymuştur. Öğrenci F ise (25e)’nin aktarmasında doğru olarak virgül kullanırken, (25f-g)’nin aktarmasında kaynak metnin etkisinde kalmıştır.

b. Virgül (,)

Virgül her iki lehçede de temel olarak birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime grupları ile sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır:

– *Ece, qoyo berçi, qabırġam, qoldorum oorup ketti* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 105). “Abla, bırak lütfen, kaburgam, ellerim ağrıdı.”

Virgül kullanımıyla ilgili olarak yapılan yanlış, daha çok Türkiye Türkçesi metinde cümlenin sonlandırılarak nokta koyulması gereken yerlerde, Kırgız Türkçesinin etkisinde kalınarak virgül koyulması şeklinde görülmektedir. Kırgız Türkçesinde virgül kullanarak zarf-fiil eki almış ya da çekimli yapıdaki çok sayıda cümle birbirine bağlanabilmektedir. Bu yapıdaki cümlelerin içindeki yan cümleler bazen farklı konuları da içerebilmektedir. Türkiye Türkçesinde ise iki *-Ip* zarf-fiil ekli yan cümle üst üste gelmez ve bu yan cümlelerden sonra virgül koyulmaz. Türkiye Türkçesinde bir *-Ip* zarf-fiil ekli yan cümleden sonra sadece *-Arak* ekli bir yan cümle gelebilir. Bu durumda Kırgız Türkçesinin bu yapıdaki cümleleri Türkiye Türkçesine olduğu gibi aktarılamamaktadır. Bu cümlelerin ikiye, üçe bölünerek aktarılmaları Türkçenin cümle yapısına daha uygun olmaktadır ancak öğrencilerin kaynak metne bağlı kalmaları nedeniyle cümleleri aynı yapıda aktardıkları görülmektedir:

Camiyla hikâyesinden alınan ve sınav sorusu olarak sorulan (25), Öğrenci E tarafından aslında olduğu gibi tek cümle biçiminde aktarılmıştır:

(25) *Ança ele çaşırganday emnesi bar, uyattuubu dep, qoqus oyuñağa ketip cürböşün, – coq bul süröttün eç qanday ıqsız cayı dele coq, ce bolboso, ağa “köz tiyip” ketet degendey al bir aşqan uqmuş da emes* (Aytmatov, 1982, s. 195). “O kadar gizlemiş gibi nesi var, yoksa

kusurlu mu diye aklınıza gelmesin, hayır bu resmin hiç uygunsuz yeri yok veya ona göz degecekmiş gibi harika da değil.”

Böyle bir cümleyi Türkiye Türkçesine aktarırken ikiye bölünmesi Türkçe cümle yapısına daha uygun olacaktır:

(26) “[O kadar gizleyecek nesi var, utanç verici bir tarafı mı var, diye sakın aklınıza gelmesin.] [Yok, bu tablonun hiç uygunsuz yeri de yok ya da ona göz degecek kadar mükemmel de değil.]”

Yine *Camiyla* hikâyesinden alınıp sınav sorusu olarak sorulan (27)’deki cümle Öğrenci H tarafından aynı şekilde tek cümle olarak aktarılmıştır:

(27) *Bu bizdin eki üydün intumağın, ırıs-berekesin saқтаğan apam, bilermanı da apam, al kişilerdin arbağın sıylap seniki meniki debey eki üydü teñ adilettüü başqarıp, ayıldağı eki nusqaluu, qadırman baybiçelerdin biri* (Aytmatov, 1982, s. 197). “Bu bizim iki evin de birliğini, rızkını koruyan annem, bilgisi de annem, o kişilerin ruhlarına saygı gösterip seninki benimki demeyip iki evi eşit adaletli yönetip, köydeki örnek, saygıdeğer ilk kadınlardan biri.”

(27)’nin aşağıdaki şekilde ikiye bölünmesi Türkçe cümle yapısı açısından daha doğru ve güzel olacaktır:

(28) “[Bu bizim iki evin de birliğini, rızkını bereketini muhafaza eden annem, evin işbiliri de annem.] [O, dedelerimizin ruhlarına hürmet edip sen ben demeden iki evi de adaletli bir şekilde yöneten, köydeki örnek, saygıdeğer baybiçelerden (kocanın ilk karısı) biri.]”

Yukarıdaki sınav sorusunun devamı olan (29)’daki cümle de Öğrenci K tarafından yine tek cümle olarak aktarılmıştır:

(29) *Tamdın uçun qamçı menen bir tartıp, saamayları serbendep, kiçinekey qoldoru menen epildete tezek cayıp, mağa qubanıçtuu cılmayğan qarındaşıma ança dele nazar salbay, daliste turğan çoyun qumğandı eñkeyte şaşpay qolumdu cuup, qoltuğuma aarçıdım da, daroo üygö kirerim menen adegende çoñ kese ayrandı cutup ciberip, ekinçisin terezenin түbүнө alıp barıp, nan tuurap cedim* (Aytmatov, 1982, s. 199). “Damın ucunu kamçıyla bir çekip, minik elleri titreyip, küçücük elleriyle pat pat tezek yapan, bana sevinçle gülümseyen kardeşime o kadar bakmayıp, koridorda duran bardaktan acele etmeden ellerimi yıkayıp, koltuk altına sildim de hemen eve girmemle birden koca bir kase ayrıncı içip ikincisini pencerenin dibine götürüp ekmeğe koyarak yedim.”

(29)’daki aktarmada cümle yapısı Türkiye Türkçesine uygun değildir. O nedenle cümle üçe bölünerek aktarılmalıdır:

(30) [Duvarın köşesine kamçı ile bir kez vurup geçtim.] [Perçemleri uçuşan, küçücük elleriyle becerikli bir şekilde tezek yapan ve bana sevinçle gülümseyen kız kardeşime pek aldırmandan koridorda

duran demir ibriği eğerek yavaş yavaş ellerimi yıkayıp koltuk altına sildim.] [Eve girer girmez bir çırpıda koca bir kase ayrıntı içtim, ikincisini de pencerenin yanına götürüp içine eklemek doğrayarak yedim.]

Virgülle ilgili bir başka farklılık da Kırgız Türkçesinde bazı bağlaçlardan önce ya da sonra virgül kullanılırken Türkiye Türkçesinde bağlaçlardan önce veya sonra virgül kullanılmamasıdır. Kırgız Türkçesinde eş görevli ögeler birbirine ... *da*, ...*da*, *dağı*, *menen*, *cana*, *arı*, *ce*, *ce bolboso*, *birok* bağlaçlarıyla bağlanır. Bunlardan (*menen* “ile” ve *cana* “ve” dışında) *da*, ... *da*, ...*da* “hem... hem..., ...de ...de”, ..., *arı* ... “hem... hem...”, *ce* (*ce bolboso*) “veya, ya da” ve *birok* “fakat, ama” bağlaçlarının bazılarında önce, bazılarında da sonra virgül konur (Tursunov, 2013, s. 51-52). Türkiye Türkçesinde ise *ve*, *veya*, *yahut*, *ya*, *hem... hem...*, *ya... ya...*, *gerek... gerek...*, *ister... ister...*, *ne... ne...*, *de*, ...*de* ...*de* bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz ancak öğrencilerin aktarmada kaynak metnin etkisinde kalmak ya da Türkiye Türkçesinin noktalama kurallarını yeterinde bilmemek gibi nedenlerle bağlaçlardan önce ya da sonra virgül koydukları görülmektedir.

Aşağıda Öğrenci B tarafından ödev olarak aktarılan (30a-b)’de ...*de* ...*de* ile *hem ... hem ...* bağlaçlarının arasına virgül koyulduğu görülmektedir. Aynı şekilde Öğrenci E tarafından ödev olarak aktarılan (31)’de *de de* bağlacından sonra virgül koyulmuştur. Doğru bir yazım için (31)’de *ya* virgül konmamalı *ya da de* yerine *ve* bağlacı kullanılmalıdır.

(30) a. *Qolhozçular da, mehanizatorlor da, intelligentter da* kötörülüp catqan maseleni bir dobuştan qoldop ketiştı (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 67). “Kolhozcular **da**, makine operatörleri **de**, entellektüeller **de** ortaya çıkan meseleyi bir ağızdan yönelttiler.”

b. *Çöp çabıqqa rayondon da, şaardan da cardamğa kişiler kelet* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 67). “Ot biçmeye yardıma **hem** ilçeden, **hem** şehirden insanlar gelecek.”

(31) *Arı caqta otundun üstündö cıylıp turgan bir kelki taardı bir az kübügön boldu da, eşiktin aldın közdöy ırğıttı* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 332). “Öte yanda odunun üstünde yığılıp duran sık bir torbayı silkeledi **de**, kapının önüne doğru fırlattı.”

Kırgız Türkçesinde *arı* “hem” bağlacı işlev olarak eş görevli ögeleri bağlar ve kendisinden sonraki sözün anlamını güçlendirir. Bu bağlaç cümle içinde bir kez kullanılsa da birkaç kez tekrarlırsa da virgül daima *arı* bağlacından önce konur (Tursunov, 2013, s. 54). Türkiye Türkçesinde ise *hem... hem...* bağlacının ne öncesinde ne sonrasında virgül konur ancak öğrencilerin aktarma yaparken kaynak lehçenin etkisinde kalarak *hem* bağlacından önce virgül koyabildikleri görülmektedir.

Kırgız Tilinin Tınış Belgileri “Kırgız Dilinin Noktalama İşaretleri” adlı eserden alınan aşağıdaki örnekler sınıf içi çalışma sırasında Öğrenci C tarafından

aktarılmıştır. Öğrenci C kaynak lehçenin etkisinde kalarak aktarmada bağlaçlar arasında virgül kullanmıştır:

(32) a. *Saparbaydın sözü çeçkindüü, **arı** mañızduu boldu* (Tursunov, 2013, s. 54). “Saparbay’ın sözü kararlı, **hem de** manalı oldu.”

b. *Al cigit menin ayıldeşim, **arı** qlastaşım, **arı** coldoşum* (Tursunov, 2013, s. 54). “O genç benim köylüm, **hem** sınıf arkadaşım, **hem** arkadaşım.”

c. *Kerim bilimdüü, **arı** ötkür, **arı** uyuşturguç cigit ele* (Tursunov, 2013, s. 54). “Kerim bilgili, **hem** cesur, **hem** organizatör bir gençti.”

Kırgız Türkçesinde *ce* (*ce bolboso*) (ya, veya, ya da) bağlacı eş görevli unsurların gösterdiği nesnelere içinden birinin olacağını tahmin edip veya ayırıp sınırlayarak gösterir ve anlam olarak daima kendisinden sonraki eş görevli öğeye ait olarak söylenir. *Ce* (*ce bolboso*) bağlacı bir kez kullanıldığında virgül konmaz fakat birkaç kez kullanılırsa sonrasına değil ama öncesine virgül konur (Tursunov, 2013, s. 54-55): *Bügün ce erteñ Sultandar ayıldan kelet*. “Bugün **ya da** yarın Sultanlar köyden gelecek.” Türkiye Türkçesinde ise *ya*, *veya*, *ya da* bağlaçlarından önce veya sonra virgül konmaz. Öğrenciler bu hususta da kaynak lehçenin etkisinde kalabilmektedirler. Aşğıdaki (33a-b-c) sınıf içi çalışma sırasında Öğrenci J tarafından aktarılmıştır. Aktarmada bağlaçlar arasında virgül kullanıldığı görülmektedir:

(33) a. *Bir ayda, ce eki ayda, ce cayında kelet*. “Bir ayda, **ya da** iki ayda, **veya** yazın gelecek.”

b. *Bizdin qlasstan Ahmet, ce Zehra, ce Murat baaluu sıylıq menen sıylanat*. “Bizim sınıftan Ahmet, **ya da** Zehra, **ya da** Murat değerli bir ödülle ödüllendirilecek.”

c. *Mümkün bir caqqa ketip kaldı, ce bolboso suuqqa toñdubu, ce ısıqqa küydübü?* “Acaba bir tarafa gidip kaldı mı, **ya da** soğuktan dondu mu, **ya da** sıcaktan yandı mı?”

c. Ünlem işareti (!)

Ünlem işareti her iki lehçede de sevinç, kıvanç, acı, üzüntü, korku, öfke, şaşma gibi duyguları anlatan cümle ya da sözlerin sonuna konur. Konuşma dilinde vurgu, mimik, beden dili vs. ile aktarılan bu duygular yazıda ünlem işaretiyle verilir:

(34) a. *Ay, menin balalığım ay!* “**Hey** benim çocukluğum hey!”

b. *Bah! Kündün carığın qara!* “**Vay!** Güneşin parlaklığına bak!”

c. *Barakelde, bulardın iştegenin qaraçıt!* “**Aferin**, şunların çalışmalarına bak!”

d. *Hey çocuklar! Şuraya bakın! Ne kadar güzel oyuncaklar!*

Ancak öğrencilerin aktarmada bu işareti ihmal ettikleri, genellikle ünlem yerine nokta koydukları ya da hiçbir işaret koymadıkları görülmektedir. Aşağıdaki cümleler Öğrenci I tarafından ödev olarak aktarılmıştır. Aktarmada (35a)'da hiçbir işaret kullanılmazken, (35b-c)'de nokta koyulmuştur:

(35) a. *Ber çağına salam berseñ, al: “qıstalaqtın başın al!” – der* (Kebekova, Tokombayeva, 1975, s. 24). “Beri tarafına selam verirsen o: “murdarın başını al” der.

b. – *Emese oşol rayqomdun sekretarı menen cañı rais qatın üçööñ birigip turup meni barsa kelbes caqqa aydatıp cibergile!* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 22). “Öyleyse o bölge komitesinin sekreteri ile yeni reis kadın üçünüz birleşip hemen beni gidip de dönülmez yere sürdürün.”

c. *Menin süyüktüü studentterim! Qançalıq caqşı oqusañar oşonçolıq iygılıktüü bolosuñar!* “Benim sevgili öğrencilerim. Ne kadar iyi okusanız o kadar başarılı olursunuz.”

d. Kısa çizgi (-)

Kullanımında farklılık görülen bir başka noktalama işareti de kısa çizgidir. Kullanımı genelde aynı olan kısa çizgi her iki lehçede de satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur. Yine her iki lehçede de dil bilgisinde kökle eki ayırmak (ağaç-sız, dur-ak, baş-tuu vb.), fiil kök ve gövdelerini göstermek (al-, gül-, ver-, aya-, barkıra-, kör- vb.), heceleri göstermek (a-raş-tır-ma, ço-cuk, bala-lık, cazuu-çu vb.) için kullanılır. Kısa çizgi farklı olarak Kırgız Türkçesinde ikilemeler arasına ve iki sözcükten oluşan birleşik yer adları arasına koyulur. Türkiye Türkçesinde ise ikilemeler ve birleşik yer adları arasında hiçbir işaret bulunmaz. Öğrenciler aktarmada kaynak lehçenin etkisiyle ikilemeler arasına kısa çizgi koyabilmektedirler:¹

Kırgız Tarihi “Kırgız Tarihi” adlı eserden alınan (36), Öğrenci G tarafından ödev olarak aktarılmıştır. Aktarmada kaynak metnin etkisiyle ikilemeler arasına kısa çizgi koyulduğu görülmektedir:

(36) *Malın cayıtta qılıp, caki coodan qıstalsa, qışında bolso üç-tört caşta baldarın ayırmaçça qolturmaçtap mingizip, ce bolboso arqalarına tañıp alıp kündür-tündür suuqqa, caan-çaçınğa, boroon-şamalğa, tereñ qarğa qarabastan, üy-cağdaylıu cumuştarın qatındardın mildetine qoyup cürö bergen* (Soltonoyev, 2003, s. 11). “Malıyla otlakta meşgul olurken düşman tarafından zorlansa, kışın ise üç-dört yaşındaki çocuklarını korkuluklu tahta eyere bindirerek veya arkalarına bağlayarak gece-gündüz soğuğa, yağmura-çamura, yele-fırtınaya, derin kara rağmen ev işlerini kadınlara bırakarak yürümüşler.”

¹ Birleşik yer adları için bk. Coğrafi Adların Yazımında Yapılan Yanlışlar.

e. Kesme işareti (')

Kesme işareti, Türkiye Türkçesinde yabancı ve Türkçe özel adlara getirilen iyelik ve hâl eklerini ayırmak için kullanılır: *Atatürk'ten, Kırım'a, Ankara'dan, Uludağ'a* gibi. Kırgız Türkçesinde ise bu işaret bulunmamaktadır. Öğrenciler bu tür özel adların aktarımında kaynak lehçenin etkisinde kalarak, özellikle de ek almış bazı Kırgız Türkçesi özel adlarda kesme işareti kullanmamaktadırlar.

Astra Gülü “Kasım Patı” adlı hikâyeden alınan aşağıdaki cümleler Öğrenci A tarafından ödev olarak aktarılmıştır. Aktarmada (37a)’daki “Sapar” adına gelen ayrılma hâli eki ve (37b)’deki “Frunze” adına gelen yönelme hâli eki kesme işaretiyle ayrılmamıştır:

(37) a. *Sapardan murda enesi menen süylöşüü kerek* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 155). “**Sapardan** önce annesiyle konuşmak gerek.”

b. *Caydın tolup turğan kezinde Frunzege barıp qaldım* (Sardakbekova, Musayeva, 2017, s. 134). “Yazın en sıcak zamanında **Frunzeye** gittim.”

f. Soru işareti (?)

Soru işareti her iki lehçede de temel olarak cümlede soru anlamının bulunduğunu bildirmek için kullanılır. Dolayısıyla yapısında soru eki, soru parçası ya da soru sözcüğü bulunan ve dinleyenden cevap almak amacıyla söylenen/yazılan cümlelerin sonuna soru işareti konur:

(38) a. *Siler qarışqırdın baldarı bolosuñarbi?* (Kıdırov, Sulaymanov, 1976, s. 69). “Siz kurdun yavruları **mı**sınız?”

b. *Güldör qaçan açilat?* (Kıdırov, Sulaymanov, 1976, s. 14). “Çiçekler **ne zaman** açacak?”

c. *Atam kiçinekeyinde tentek bolup turbaybı, ee?* (Kıdırov, Sulaymanov, 1976, s. 23). “Babam küçüklüğünde yaramazmış meğer, **ha?**”

d. *Baldar ağa azır tiye alışpayt, ee?* (Kıdırov, Sulaymanov, 1976, s. 26). “Çocuklar artık ona ilişemezler, **ha?**”

e. *Uşu bötölködön da mömө baylaçu bele?* (Kıdırov, Sulaymanov, 1976, s. 53). “Şu saksıda da meyve verir **miydi?**”

Yine her iki lehçede de soru anlamını bildiren ancak soru eki veya soru sözü içermeyen cümlelerin sonuna da soru işareti konur. Konuşma dilinde bu tür cümlelerde soru anlamı vurgu, beden dili gibi yardımcı unsurlarla anlatılırken yazı dilinde bu görevi soru işareti üstlenir:

(39) a. *Öğretmen başını kaldırdı: – Numaran?*

b. *Suusamırğa qıştamaq boluştu, – dedi Külcan.* “Suusamır’da kışla-yacak oldular, dedi Külcan.”

– *Suusamırğa? Qoysoñuz, tamaşa qılıp catasız go, – dep, Bübüş işen-gen coq* (Tursunov, 2013, s. 39). “Suusamır’da? Bırakın, şaka yapı-yorsunuz galiba, deyip Bübüş inanmadı.”

Kırgız Türkçesinde yapısında soru eki, soru parçacıkları ya da soru sözcükleri bulunan fakat soru anlamını bildirmeyen, cevap almak amacıyla söylenmeyen/yazılmayan, sadece konuşanın herhangi bir konudaki duygu ya da düşüncesini bildiren cümlelerin sonuna soru işareti değil, nokta konur (Tursunov, 2013, s. 38). Böylece cümlelerin soru anlamında olmadığı da belirtilmiş olur. Türkiye Türkçesinde ise bu tür cümleler “cevabı içinde olan soru cümleleri” olarak adlandırılır ve sonuna soru işareti konur:

(40) a. *Haksız mıyım? Benim kadar fedakârlık yapan biri var mı?*
(Haklıyım. ...yok.)

b. *Söyle, sözümde yalan var mı? (... yok.)*

Türk öğrenciler aktarma yaparken Türkiye Türkçesinde bu tür cümlelerin sonuna soru işareti koyulmasına rağmen kaynak metnin etkisinde kalarak cümle sonuna soru işareti koymayabilmektedirler. Öğrenci B tarafından sınav sorusu olarak aktarılan (41a-b-c)’de Kırgız Türkçesi cümleler soru anlamını bildirmedikleri için soru işareti koyulmamıştır. (41a) derin yapıda “Bu senin elindeki iş.”, (41b) “O zaman çocuklar daha beter güler.”, (41c) de “Ben size bugün ders olmayacak demiştim.” anlamlarını bildirmekte, yani soru anlamını bildirmemektedir. Aktarmada (41a)’da doğru olarak soru işareti konmuş, (41b-c)’de ise konmamıştır:

(41) a. *Bul senin qoluñdağı iş emespi* (Tursunov, 2013, s. 38). “Bu senin elindeki iş değil **mi?**”

b. *Anda baldar ogo beter külböybü* (Tursunov, 2013, s. 38). “O zaman çocuklar daha beter gülmez **mi.**”

c. *Men sizge bugün sabaq bolboyt debedim bele.* “Ben size bugün ders olmayacak dememiş **miydim.**”

Sonuç

Bir dilin yazım kuralları ve noktalama işaretleri, dil için alfabe kadar önemlidir. Dilin alfabe özelliklerinin, yazım ve noktalama kurallarının net olarak ortaya koyulup belirlenmesi yazı dilinin bir kimlik kazanmasını sağlar. Bir kimlik kazanmış, standartlaşmış bir dilin öğretimi ve o dille yapılacak eğitim öğretim de daha kolay olacaktır. Bu nedenle dilin yazımı bireysel uygulamalara bırakılmamalı, bu konuda iyi düşünülmüş ve planlanmış dil politikaları uygulanmalıdır.

Türkçenin yazımını düzenleyen esas unsur alfabe, yardımcı unsur da yazım ve noktalama işaretleridir. Konuşmada ya da yazıda “anlaşılmama, yanlış anlaşılma, anlam karmaşası, anlatım bozukluğu” gibi hatalar, yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine uyulmamasından kaynaklanmaktadır. Konuşma dilinde bu tür yanlışlar anında ve kolayca düzeltilip telafi edilebilirken yazı dilinde bu mümkün değildir. Metin nasıl yazıldıysa öyle kalacak ve tüm okurlarda aynı sorunlara neden olmaya devam edecektir. O nedenle yazıda yazı dilinin kurallarına uyulması son derece önemlidir.

Okuduğunu anlayabilmek, duygu ve düşünceleri doğru ve anlaşılır bir biçimde yazıya dökülebilmek, çevreyle sağlıklı bir ilişki kurabilmek için alfabe-yi tamamlayıcı unsurlar olan yazım ve noktalama kurallarına uymak gerektiği açıktır. Yazım ve noktalama bir çocuğun okula başladığı günden itibaren öğretilmeye başlanan konulardan biridir ancak pek çok kişide olduğu gibi üniversite düzeyinde eğitim görmekte olan öğrencilerde de maalesef bu konuda sorunlar olduğu görülmektedir. Aktarmada yazım ve noktalama konusunda yaşanan sorunların temelinde yatan da budur. Öğrencilerimiz ana dilin yazım ve noktalama kurallarını yeterince bilmemekte ya da önemsememektedir.

Bu çalışmada “Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarmada yazım ve noktalama farklılıklarından kaynaklı yapılan yanlışlar”, Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde (Kuzeybatı) eğitim görmekte olan 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin sınav ve ödev kâğıtları ile sınıf içi çalışmaları değerlendirilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öğrencilere farklı etkinliklerde farklı tür metinlerden aktarmalar yaptırılmış ve öğrencilerin hata içeren aktarmaları değerlendirmeye alınmıştır. Ardından tespit edilen yanlışlar sınıflandırılmış ve aşağıdaki sorunlar tespit edilmiştir:

1. Öğrenciler Türkiye Türkçesinde özel adların büyük harfle başladığını aslında bilmelerine rağmen kaynak metnin etkisi ya da önemsememe, dikkatsizlik gibi nedenlerle yanlışlar yapmaktadırlar.
2. Öğrenciler Türkiye Türkçesinde ikilemelerin arasına kısa çizgi koyulmadığını bilmekte ancak kaynak metnin etkisinde kalarak, kısa çizgi koymadıklarında yanlış yapacakları düşüncesiyle, ikilemeler arasına kısa çizgi koymaktadırlar.
3. Öğrencilerin dil, lehçe, millet adlarının Türkiye Türkçesinde büyük harfle başladığını yeterince bilmedikleri tespit edilmiştir. Bu özel adların Kırgız Türkçesinde küçük harfle başlaması da kafa karışıklığını arttırmış ve birçok yazım yanlışını yapılıştır.

4. Ortak kişi adlarının yazımı konusu Türk lehçeleri alanındaki araştırmacıların da henüz bir sonuca ulaştıramadığı bir husustur. Bazıları adın aslını yazarken bazıları da Türkiye Türkçesi karşılığını tercih etmektedir.
5. Birleşik coğrafi adların yazımı konusunda öğrenciler yoğun kafa karışıklığı yaşamaktadırlar. Öğrenciler Türkiye Türkçesinde birleşik ve iki isimden oluşan coğrafi adların yazımı konusunu yeterince bilmemekte, Kırgız Türkçesi yer adlarının yazımı konusunda da kararsız kalmaktadırlar.
6. Öğrencilerin “Kırgız Türkçesinde bölge, il, ilçe, köy adlarına kişinin ‘oralı, o yerli’ olduğunu bildiren *-lık* eki eklendiğinde o sözcük küçük harfle yazılır.” kuralını bilmedikleri tespit edilmiştir.
7. Kitap, makale, gazete, dergi vs. başlıkları ile kurum, kuruluş, kurul adlarının yazımı konusunda öğrencilerin çoğunlukla kaynak lehçenin etkisinde kaldıkları ve Kırgız Türkçesinde olduğu şekilde ilk sözcük hariç başlıktaki diğer sözcükleri küçük harfle yazdıkları görülmüştür.
8. Öğrencilerin Türkiye Türkçesinde din ve din mensubu adlarının nasıl yazılacağı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları, kararsız kaldıkları görülmektedir.
9. Soru ekinin yazımı öğrenciler tarafından çoğunlukla bilinmekle birlikte bilgi eksikliği de fark edilmektedir.
10. Noktalama işaretleri konusunda öğrenciler çoğunlukla kaynak metnin etkisinde kalmakta, Kırgız Türkçesinin noktalama kurallarını aynı şekilde uygulamaktadırlar. Öğrenciler “farklı noktalama işareti kullanırlarsa yanlış yapacaklarını” düşünmektedirler.
11. Öğrenciler aktarmada Türkiye Türkçesinde cümle içinde hiçbir şekilde kullanımı bulunmayan uzun çizgi işaretini kullanabilmektedirler.
12. Kırgız Türkçesinde virgül ile Türkiye Türkçesinin cümle yapısına uygun olmayan çok uzun cümleler yapılabilmektedir. Öğrenciler bu cümleleri kaynak metne sadık kalarak aynı biçimde aktarmaktadırlar. Bu cümle yapısı da Türkiye Türkçesi açısından bozuk olmaktadır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde bağlaçlardan önce veya sonra virgül koyulmazken kaynak metnin etkisiyle öğrenciler bağlaçlar arasına virgül koyabilmektedirler.
13. Her iki lehçede de işlev ve kullanımı aynı olan ünlem işareti öğrenciler tarafından genellikle ihmal edilmektedir.
14. Öğrenciler Türkiye Türkçesinde ikilemeler arasına hiçbir işaret konmadığını bilmelerine rağmen kaynak lehçenin etkisiyle ikilemeler arasına kısa çizgi koyabilmektedirler.

15. Öğrenciler Türkiye Türkçesinde özel adlara gelen eklerin kesme işaretiyle ayrıldığını bilmekte ancak kaynak lehçenin etkisiyle kesme işaretini kullanmayabilmektedirler.

16. Öğrenciler soru eki ya da soru sözcüğü içeren ancak soru anlamı içermeyen ya da hiçbir soru ögesi içermediği hâlde soru anlamını bildiren cümlelerin sonuna hangi işareti koyacakları konusunda kararsız kalmaktadırlar.

Buna göre öğretim elemanlarına bazı görevler düşmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Öğretim elemanları öncelikle Türk lehçeleri arası aktarmanın yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmalı ve öğrencileri de bilgilendirmelidir. Bu konuda Türkiye’de epeyce çalışma yapılmıştır.

2. Aktarma sorunlarının büyük çoğunluğu kaynak lehçenin etkisinde kalmaktan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle kaynak lehçenin etkisinde kalmaktan kaynaklanan “özel adların baş harfinin ve ek alan özel adların yazımı; ikilemelerin yazımı; kitap, makale, gazete, dergi vs. başlıkları ile kurum, kuruluş, kurul adlarının yazımı; soru ekinin yazımı ve noktalama işaretleri” konularında öğretim elemanları öğrencilere aktarmada mutlaka Türkiye Türkçesinin yazım ve noktalama kurallarına uymaları gerektiği konusunda bilgi vermeli, gerektiğinde Türkiye Türkçesinin yazım ve noktalama kurallarını hatırlatmalıdır. Kurum, kuruluş, kurul adlarında her zaman kelime aktarması mümkün olmayabilir. Öğretim elemanları bu durumda kelime aktarması değil anlam aktarması yapılması gerektiğini ve Türkiye Türkçesinde bir kurum, kuruluş vb. için hangi ad kullanılıyorsa o adın alınması gerektiğini açıklamalıdır. Ayrıca öğrenciler asıl metindeki yazım ve noktalama işaretleri dışına çıkarırsa yanlış yapacaklarını düşünmektedirler. Öğretim elemanları bu hatalı düşünceyi gidermelidir.

3. Lehçeler arası aktarmalarda kaynak lehçenin etkisinde kalma durumu sık yaşanan bir sorundur. Bu durum öğretim elemanlarının da karşılaştığı bir husustur. Bu durumda yapılması gereken aktarma metninden birkaç gün uzaklaşıp daha sonra metni kontrol etmektir. Öğretim elemanları öğrencilere bu konudaki tecrübelerini aktarabilirler.

4. Öğrencilerin aktarmada yaptıkları yanlışların bir kısmı Türkiye Türkçesinin yazım ve noktalama kurallarını yeterince bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında “dil, lehçe, millet adlarının yazımı; birleşik coğrafi adların yazımı; din ve din mensubu adlarının yazımı” gibi konular yer almaktadır. Öğretim elemanları öğrencilerin bu konulardaki bilgi eksikliğini gidermeli, ara ara da ana dilin yazım ve noktalama kurallarını hatırlatmalıdır. Ayrıca derslerde dil bilgisi kurallarını karşılaştırmalı olarak ele almalı, lehçeler arasındaki farklı ve ortak yönleri dikkat çekmelidir.

5. Ortak kişi adlarının yazımı konusu Türk lehçeleri alanındaki araştırmacıların da henüz bir sonuca ulaştıramadığı bir husustur ancak bir aktarma, üretildiği toplumun ve onun dilinin özelliklerini de belli ölçüde yansıtılmalıdır. Ayrıca kişi adlarının değiştirilmesi doğru olmayacaktır. Bu nedenle öğretim elemanları konunun mevcut durumunu açıkladıktan sonra, ortak adların aslını tercih etmek gerektiği konusunda öğrencileri bilgilendirmelidir.

6. Öğretim elemanları aktarmada cümle içinde hiçbir zaman uzun çizgi kullanmamaları konusunda öğrencileri uyarmalı, uzun çizgi yerine virgül ya da noktalı virgül kullanılabileceği konusunda öğrencilere bilgi vermelidir.

7. Öğretim elemanları Kırgız Türkçesinde virgül ile birbirine bağlanarak oluşturulan uzun birleşik cümleleri ikiye, üçe bölmeleri gerektiği konusunda bilgi vermelidir.

8. Öğretim elemanları Türkiye Türkçesinde bağlaçlardan önce veya sonra virgül koyulmadığı konusunda öğrencileri bilgilendirmelidir.

9. Öğretim elemanları Türkiye Türkçesinde, soru anlamını içersin ya da içermesin soru cümlelerinin sonuna mutlaka soru işareti koymaları gerektiği konusunda öğrencileri bilgilendirmelidir.

10. Öğretim elemanları yazım ve noktalama kurallarına uygun doğru ve güzel yazımın önemi konusunda öğrencileri bilinçlendirmeye çalışmalıdır.

11. Derslerde ve sınavlarda öğrencilerin aktarmada yaptıkları yazım ve noktalama yanlışlarının öğretim elemanları tarafından düzeltilmesi ve yazım ve noktalama kurallarının ara ara hatırlatılması oldukça önemlidir.

Sonuç olarak günümüzde Kırgız Türkçesi ve Kırgız edebiyatı alanında kaynaklara ulaşmada, Kırgız halkıyla iletişim kurmada oldukça gelişmiş imkânlarla sahip bulunmaktayız. Türk halklarının birbirlerini tanıyıp yakınlaşmaları, birbirlerinin birikimlerinden faydalanmaları açısından eser aktarmalarının önemi tartışusuzdur. Bu aktarmalarda anlamın doğru ve açık olarak verilebilmesi ve eserin sanatsal, estetik değere sahip olması açısından aktarmada yazım ve noktalama kurallarına uymak gerektiği açıktır. Konuyla bağlantılı olarak şunu da ifade etmek gerekir ki günümüzde dil birliği, alfabe birliği, ortak Türkçe konularının tartışıldığı Türk dünyasında yazım ve noktalama birliğinden de söz etmenin vakti gelmiştir.

Kaynakça

Akmataliyev, A., Kırbaşev, K., Ömürbay uulu, M.ve Şarşenaliyev, Ö. (2003). *Kaada-Salttar, Ak-Batalar*. Red. Abdıldacan Akmataliyev, Bişkek.

- Asanov, Ü. ve Barataliyev, K. Ö. (2010). *Kırgızstandın Geografyası*, Bişkek.
- Aşırbayev, T. (2005). *Orfografiyalık Ereceler*. Oş.
- Atasoy, F. O. (2010). Noktalama İşaretlerinin Tarihi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 5 (2), 823-861.
- Aytmatov, Ç. (1982). *Üç Tomdon Turğan Çığarmalar*. I. Tom, Frunze.
- BBC, (E.T.:06.11.2023). E.A.:
https://www.bbc.com/kyrgyz/news/story/2008/10/081016_rel_low
- Dıykanov, K. (1980). *Kırgız Tilinin Tarihunan*. Frunze.
- Ercilasun, A. B., Zülfikar, H., Korkmaz, Z., Parlatur, İ., Önen, Y., Türkmen, F., Birinci, N., Kerman, Z., Sertkaya, O. F. ve Akalın, Ş. H. (2000). *İmlâ Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (2007). *Türkçe Dil Bilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- İslam Dini, (E.T.: 06.11.2023). E. A.: <http://islam dini.kg/terminder/2693-isa-aleyhissalam.html>
- KABAR, (E.T.: 06.11.2023). E.A.: <http://kg.kabar.kg/news/sadyr-zhaporov-trk-mamleketter-uumu-zhyl-saiyn-bekemdelip-maanil-aimaktyk-birikme-bolot/>
- KABAR, (E.T.:07.11.2023). E.A.: <http://kg.kabar.kg/news/ministrler-kabinetinin-bashchysy-akylbek-zhaporov-germaniia-ish-saparymenen-barat/>
- KABAR, (E.T.:07.11.2023). E.A.: <http://kg.kabar.kg/news/zhk-bilim-berministri-kyzmatyna-dogdurk-l-kendirbaevanyntalapkerligin-zhaktyrdy/>
- Kalfa, M. (2000). *Noktalama İşaretlerinin Türkçenin Öğretimindeki Yeri ve Önemi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kasimbek, T. (1998). *Singan Kılıç*. Kırgızstan.
- Kebekova, B. ve Tokombayeva, A. (1975). *Kırgız El Comoktoru*. Frunze.
- Kıdırov, A. ve Sulaymanov, D. (1976). *Keleçektin Eeleri*. Frunze.
- Koç, A. (2017). Noktalama İşaretlerinin Tarihçesi, *Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler*. Emine Gürsoy Naskali ve Erdal Şahin (Ed.), İstanbul.
- KOOM Press, (E.T.: 15.01.2024). E. A.: <https://koom.press/news/58056>

- Mamlekettik Til Boyunça Uluttuk Komissiya. (2019). *Kırgız Tilinin Cazuu Ereceleri*. Bişkek.
- Maral FM, (E.T.: 16.01.2024). E. A.: <https://maralfm.kg/archives/641192>
- Orozova, G. (2018). *Baatırdık Comoktor*. Abdıldacan Akmataliyev (Ed.), Bişkek.
- Osmonaliyeva, N. (2017). *Keremettüü Comoktor*. Abdıldacan Akmataliyev (Ed.), Bişkek.
- Sardakbekova, E. ve Musayeva, A. (2017). *Zuura Sooronbayeva*. Bişkek.
- Soltonoyev, B. (2003). *Kırgız Tarihi*. Bişkek.
- Topbaş, O. N. (2006). *Paygambarlar tarihi*. Kotorgon, Akılbek Halbekov.
- Tursunov, A. (2013). *Kırgız Tilinin Tınış Belgileri*, Bişkek.
- Türk Dil Kurumu*, (E.T. 05.11.2023). Erişim Adresi: <https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/buyuk-harflerin-kullanildigi-yerler>
- Türk Dil Kurumu*, (E.T.: 15.01.2024). E. A.: <https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/noktalama-isaretleri-aciklamalar/>